

Keskusteleva edustaminen ja luottamus eduskunnassa

JURI MYKKÄNEN

ABSTRACT:
Deliberative representation and trust in the Finnish Parliament

Deliberative discussion is a common feature of all parliaments. In this article parliamentary deliberation is linked to organisationally created trust. Theoretically it is often assumed that deliberation and trust are mutually reinforcing aspects of human interaction. Here it is argued that contrary to intuition, deliberation and trust should be treated as partially exclusive social processes. It seems that in conditions of high trust parliamentary deliberation will be present only in a very limited sense, mainly because trust is based on members' ability to appear selfish and to restrict dissemination of knowledge on parliamentary proceedings to non-specialist members. Based on ethnographic evidence, it is also shown that members of parliament are aware of this limitation. Hence, it is subject to manipulative tactics the success of which can be linked to sustained parliamentary careers.

Johdanto

Tarkastelen tässä artikkelissa kansanedustajien keskinäisen luottamuksen rakentumista eduskunnan keskustelukulttuuriin olennaisesti vaikuttavana seikkana. Viimeaikaisessa parlamenttitutkimuksessa on nostettu puhumisen ja keskustelun merkitys jälleen esille (esim. Palonen 2005). Keskustelu nähdään jopa parlamentaarisen politiikan ”perustekona” ja päätöksenteon ”lähtökohtana” (Palonen 2003, 581). Puhe on aina ollut oleellinen osa parlamenttien toimintaa, mutta edustamisen kannalta puolueiden kautta tapahtuvan intressiedustuksen ja kansalaisten puoluekiinnittymisen heikentyminen ovat johtaneet siihen, että on entistä luontevampaa ajatella edustuksellisuuden toteutuvan myös muilla tavoilla. Poliittikka-argumenttien esittäminen erilaisilla parlamentaarisilla areenoilla nähdään jopa intressiedustusta vahvempana edustuksellisuuden muotona (Chambers 2004; Manin 1987). Oikeastaan puoluekeskeinen intressiedus-

tuskaan ei toteudu ilman keskustelua (Dryzek 2000, 36).

Parlamentaarisen debatin kautta tapahtuvaa keskustelevaa – tai deliberatiivista – edustamista voidaan pitää kaikkien parlamenttien oleellisena piirteenä, mutta sen tutkiminen jonkinlaisen ”ideaalin puhetilanteen” näkökulmasta tuskin tavoittaa parlamentin toiminnan kannalta keskeisiä keskustelun ulottuvuuksia. Esimerkiksi eduskunnan täysistuntojen keskusteluedellytysten parantaminen (Aula 2003) ei ole muuttanut niitä vapaan deliberaation näyttämöksi, jossa tasa-arvoiset keskustelijat olisivat sitoutuneet yleisen hyvän edistämiseen, puolueettomuuteen ja rationaalisuuteen ja toisivat argumenttinsa perusteet julkisesti esille kaikkien arvioitaviksi (määritelmästä ks. Gutmann & Thompson 2004; Elster 1998). Toisaalta deliberatiivisen demokratian käsitteestä käydyssä keskustelussa on korostettu deliberaation monimuotoisuutta ja sen toteutumista myös muilla tavoilla ja ideaalista puhetilanteesta poikkeavissa olosuhteissa. Hyvänä esi-

merkkinä tästä on vahvaa tukea saanut väite, jonka mukaan deliberaation laatu paranee, kun se tapahtuu rajatun julkisuuden oloissa (ks. Naurin 2007, 24–31) ilman ulkopuoliselle yleisölle suunnattua demagogiaa. Ei ole myöskään syytä sulkea itsekkäiden etujen ajamista pois deliberaation piiristä (Mansbridge 2006), koska niiden avoin esittäminen tuottaa yleensä paremman lopputuloksen kuin niiden verhoaminen.

Parlamenteissa tapahtuva päätöksenteko täyttää parhaimmillaan rationaalisen keskustelun tunnusmerkit, eikä ole mahdotonta, että täysistunnoissakin näin kävisi. Useimmiten deliberatiivisin keskustelu käydään kuitenkin suljettujen ovien takana, jossa on helpompi sekä luopua intressiedustuksen mukaisista kannoista että ilmaista itsekkäitä päämääriä. Suljetut ovet merkitsevät myös jaetua ymmärrystä siitä, että keskustelu käydään luottamuksen ilmapiiirissä. Luottamus sallii suuremman mielipiteiden variaation, mutta toisaalta sillä voi olla myös odottamattomia seurauksia, jotka saattavat rajoittaa deliberaatiota. Pyrin tässä artikkelissa etnografisen aineiston pohjalta kuvaamaan tarkemmin, mitä luottamus eduskuntatyössä tarkoittaa ja miten se vaikuttaa deliberaatioon.

Väitän, että eduskunnan kaltaisessa valiokuntalaitoksen varassa toimivassa parlamentissa deliberaation edellytykset ovat ainakin osin käänteisessä suhteessa kansanedustajien keskinäisen luottamuksen voimakkuuteen. Siis kärjistäen: mitä enemmän luottamusta sitä vähemmän deliberaatiota. Luottamuksen ja deliberatiivisen päätöksenteon kytkeminen on kiinnostavaa oikeastaan siksi, että intuitiivisesti on helppo ajatella, että deliberaatioon liittyvät ehdot (avoimuus, tasa-arvo, rationaalisuus jne.) lisäävät yhteisön luottamusta, joka puolestaan vahvistaa deliberaation ehtoja. Jos näin ei olekaan, se herättää kysymyksen paitsi luottamuksen ja deliberaation ehtojen välisestä kausaalimekanismista myös näiden ehtojen mielekkyydestä.

Argumenttini on periaatteessa yksinkertainen: Valiokuntakeskeinen parlamentti synnyttää eriytyneen työnjaon, joka taas sääntelee informaation jakautumista kansanedustajien kesken. Näin syntyy asiantuntemusta, joka kasaa lainsäädäntötehtäviä asiantuntijuuksien mukaisessa järjestyksessä asioista perillä oleville kansanedustajille. Asiantuntijuuden kehittyminen ehkäisee tehokkaasti keskustelua, koska jokainen kansanedustaja on jonkin pienen asiantuntijaryhmän jäsen, johon asiaa tun-

tematon edustaja joutuu luottamaan. Jos asiantuntijat toisivat omaan erikoisalaansa liittyvät asiat perusteellisesti esimerkiksi oman eduskuntaryhmänsä tai vielä suuremman ryhmän tietoisuuteen, he samalla luopuisivat resurssista, joka tekee heistä ”korvaamattomia” asiantuntijoita ja näin romuttaisivat keskeisen luottamusta ylläpitävän mekanismin. Todellisuudessa tämä funktionalistiselta kuulostava mekanismi ei ole näin suoraviivainen, vaan siihen sotkeutuvat myös kansanedustajien muut pyrkimykset ja heidän erilaiset kykynsä toimia mekanismin edellyttämällä tavalla. Kansanedustajat ovat siis tietoisia mekanismeista ja yrittävät käyttää sitä omien päämääriensä edistämiseen. Joka tapauksessa eduskuntainstituution toiminnan kannalta ratkaiseva luottamus edellyttää vaikenemista ja asioiden käsittelyn läpinäkyvyyden aktiivista peittämistä, mikä taas on deliberatiivisen päätöksenteon antiteesi. Tällä tavalla käsitettynä edustamisen laatu ja laajuus ovat usein alisteisia eduskunnan sisäiselle ”parlamenttikarriäärille”.

Tarkastelen seuraavaksi tämän tutkimuksen kannalta keskeistä luottamuksen käsitettä ja sitä, miten luottamus nivoutuu parlamentin työskentelyyn. En pyri mitenkään systemaattisesti ja kattavasti analysoimaan deliberatiivisen päätöksenteon edellytysten ja eduskunnan työskentelytapojen ristiriitaa, vaan keskityn enemmänkin yhden kausaalimekanismin ymmärtämiseen. Esittelen tämän jälkeen lyhyesti tutkimusaineiston. Empiirinen analyysi tuo esille luottamuksen eri ulottuvuuksia ja sen, miten luottamusta manipuloidaan ja pyritään hallitsemaan osana lainsäädäntötyötä. Lopuksi keskustelen luottamuksen ja deliberatiivisen politiikan paradoksaalisesta käänteissuhteesta.

Luottamus merkityksen ja valinnan ongelmana

Eduskunnassa kansanedustajat joutuvat päivittäin kohtaamaan klassisen kollektiivisen päätöksenteon ongelman: Miten luottaa ihmisiin, jotka ovat sekä yhteistyökumppaneita että kilpailijoita? Kansanedustajat joutuvat jatkuvasti valitsemaan yksilöllisen hyödyn ja ryhmän solidaarisuuden välillä. Tietystä näkökulmasta koko eduskunnan toiminta perustuu jäsenten välisen kilpailun ja yhteistyön väliseen jännitteeseen, jonka seurauksena edustajat herkistyvät luottamuksen ongelmalle. He tiedosta-

vat, että mikään ei loppujen lopuksi takaa, että normatiivisen järjestyksen vaatimuksia noudatetaan. Tilanteissa, joissa normin seuraaminen on epävarmaa, ihmiset tarvitsevat luottamusta (Haas & Deseran 1981). Toisin sanoen ymmärtääksemme luottamusta eduskunnassa ei riitä, että tunnemme kansanedustajien keskuudessa vaikuttavat informaalit normit. Tämä johtuu siitä yksinkertaisesta loogisesta ongelmasta, että kansanedustajien itse tunnistamien normien olemassaolo ei vielä takaa, että kansanedustajat todella luottaisivat toisiinsa, koska, kuten edellä todettiin, normin noudattaminen ei seuraa automaattisesti normin olemassaolosta. Tästä seuraa kaksi tärkeää teoreettista oletusta: a) kansanedustajat (kuten ihmiset yleensä) ovat tietoisia heihin kohdistuvista normatiivisista odotuksista ja b) osoittaakseen muille, että heihin voi luottaa, kansanedustajien täytyy näkyvästi liittää oma toimintansa – oli se normin mukaista tai ei – näihin normeihin (ks. Heritage 1984, luku 2).

Parlamenttien informaaleja normeja koskeva tutkimus päättyi johdonmukaisesti siihen, että normien olemassaolo estää sisäisen kilpailun kiihtymisen instituution toiminnan kannalta liian tuhoisaksi, mikä puolestaan edistää rationaalista päätöksentekoa. Matthews'n pioneeritutkimus Yhdysvaltain senaatista tunnisti kuusi tällaista luottamusta ja yhteistä identiteettiä vahvistavaa normia: harjoitteluaika, lainsäädäntötyö, erikoistuminen, kohteliaisuus, vastavuoroisuus ja institutionaalinen patriotismi (Matthews 1960, 92–103). Myöhempi tutkimus on vahvistanut näiden normien olemassaolon ja testannut niiden funktionaalisuutta (Hedlund 1984) siinä määrin, ettei asiasta vallitse juurikaan erimielisyyttä. Normit saattavat muuttua (Rohde ym. 1985; Ornstein ym. 1977; Asher 1975), mutta parlamenteissa on aina jonkinlaisia epävirallisia normeja, jotka kertovat edustajille, millaista asianmukainen toiminta parlamentissa on. Joitakin poikkeuksia lukuun ottamatta (Searing 1994; Huit 1957, 1961) normitutkimus ei ole kuitenkaan kyennyt teoreettisesti integroimaan kansanedustajien omia näkemyksiä lainsäädäntötyön normatiivisesta ympäristöstä ja normeja tuottavaa institutionaalista rakennetta. Tiedämme hyvin, että uudet kansanedustajat sosiaalistuvat lainsäädäntötyön epävirallisiin normeihin mutta emme tunne tarkkaan sosialisoinnin mekanismeja. Tiedämme, että kansanedustajat käyttävät normeja instrumentaalisesti hyväkseen mutta emme tie-

dä, miksi ja missä olosuhteissa tämä on hyväksyttävää.

Jotta tämä teoreettinen ongelma voitaisiin ottaa huomioon, normit tulisi käsittää muuttujiksi, jotka saavat erilaisia arvoja tilanteen ja siihen liittyvien yksilöllisten intressien mukaan. Pitäisi voida osoittaa sekä se, miten normi liittyy instituution toimintaan että se, mihin tietoisuus normista johtaa. Tässä tapauksessa kyse on siitä, miten kansanedustajat hyödyntävät normatiivista ympäristöään säädelläkseen parlamenttityön vaatimaa luottamuksen määrää ja mitä seurauksia tällä toiminnalla on. Kansanedustajat siis toimivat strategisesti suhteessa normeihin. Luottamussuhteiden kannalta strateginen toiminta (esimerkiksi normien venyttäminen) sijoittuu organisatorisesti määrittävän luottamuksen ja epäluottamuksen rajapinnalle. Rajatilanteissa menestyvä kansanedustaja näyttää luotettavalta, kun taas hänen vähemmän taitava kollegansa rakentaa mainetta edustajana, johon ei voi luottaa. Luottamuksen aktiivinen rakentaminen ja ylläpito ovat elintärkeitä toimintoja, koska organisaation jäsenet tietävät, että pohjimmiltaan mikään ei takaa, että normeja todella noudatetaan. Tätä varten ihmiset kehittävät erilaisia tapoja osoittaa luotettavuutensa sekä silloin, kun he toiminnallaan täyttävät muiden odotukset että silloin, kun he poikkeavat näistä odotuksista.

Jotta ymmärtäisimme paremmin, minkälaisesta luottamuksesta parlamenttikontekstissa on kyse, teen eron kahdenlaisen luottamuksen välillä. Vaikka luottamus on perustava ominaisuus kaikessa toisiin suuntautuvassa toiminnassa, voidaan luottamus jakaa toisaalta diffuusiin, persoonattomaan luottamukseen ja toisaalta yksilöiden välisessä vuorovaikutuksessa esiintyvään luottamukseen (Pixley 1999; Shapiro 1987). Luottamusta voidaan eritellä myös sen mukaan, missä määrin luottamussuhteessa on kyse yksilön tietoisesta valinnasta. Niklas Luhmann (1988) puhuu ”varmuudesta” (*confidence*) kuvaillaessaan yleistettyä ja kyseenalaistamatonta luottamuksen tunnetta, johon ei liity valintaa luottamuksen ja epäluottamuksen välillä. Suuri osa sosiaalisesta elämästä perustuu ”varmuuteen” luhmannilaisessa merkityksessä.

Vaikka parlamenttien toiminta perustuisi osaltaan tällaiseen varmuuden kokemukseen, tässä yhteydessä luottamusta käsitellään dynamisempänä, kansanedustajien keskinäissuhteiden aspektina, jota luonnehtii tietoinen valinta luottaa tai olla

luottamatta. Valinta tässä yhteydessä tarkoittaa pikemminkin aktiivista luottamusta indikoivien vihjeiden etsimistä muiden toiminnasta kuin erilaisen toimintavaihtoehtojen järjestämistä niiden utiliteettiarvon mukaan. Toki on mahdollista, että joissakin tapauksissa utiliteetti ja luottamus liittyvät toisiinsa – esimerkiksi silloin kun kaksi kansanedustajaa sopivat, miten he äänestävät kiistanalaisesta lakiesityksen kohdasta – mutta on aivan yhtä selvää, että joskus tilanteessa ei ole tunnistettavissa selvää utiliteettia tai että utiliteetin arviointi ei tule luottamusta osoittavan henkilön mieleen. Jälkimmäisessä tapauksessa henkilö yksinkertaisesti tuntee tyydytystä saadessaan toimia luottamuksen ilmapiirissä.

Edellä sanottua ei tule tulkita niin, että luottamuksessa ei olisi kyse muiden ihmisten toimintaa koskevista tulevaisuuden odotuksista ja sosiaaliin tilanteisiin liittyvästä riskin vähentämisestä. Tarkoitukseni on ainoastaan analyttisesti erottaa luottamus ja laskelmoiva toiminta toisistaan, vaikka ne voivat empiirisesti esiintyä yhdessä. Kuten Tyler ja Kramer (1996) huomauttavat, uudempi luottamustutkimus välttää esittämästä luottamuksen laskelmoivia ja normatiivisia malleja toistensa vastakohtina. Heidän mukaansa luottamus saattaa olla ratkaisevasti riippuvainen erilaisista tilannetekijöistä, jotka ”muokkaavat instrumentaalisten ja ei-instrumentaalisten pyrkimysten keskeisyyttä” (Tyler & Kramer 1996, 12). Poliittisessa toiminnassa lähtöoletus on usein instrumentalistinen. Poliitikon katsotaan arvioivan toimeen ryhtymistä ”vastavuoroisuusriskin” (Coleman 1990, 91) näkökulmasta. Poliitikko voi toisaalta sulkeistaa koko vastavuoroisuuden ja materiaalsen vaihdon ajatuksen ja vaihtoehtoisesti tarkastella tilannetta normatiiviselta kannalta, esimerkiksi ryhmäidentiteetin tai ideologisen sitoutumisen tapauksessa. Joskus laskelmointi ja normatiivisuus taas täydentävät toisiaan. Periaatteellinen toiminta lisää usein ennustettavuutta ja sitä voidaan käyttää instrumentaalisesti esimerkiksi silloin, kun kansanedustaja etsii tukijoita poliittiselle aloitteelle ja vetoaa puolueensa ideologiseen perinteeseen.

Tämä käsitys luottamussuhteen perusteista käy hyvin yksin uudemman deliberaatioteorian kanssa. Itsekkäiden intressien salliminen osana deliberaatiivista prosessia lisää osapuolten tietoisuutta toistensa pyrkimyksistä. Itsekkyydellä on siis tär-

keä informaatioarvo, jota ilman deliberaation lopputulos olisi vähemmän oikeudenmukainen. Mansbridgen mukaan itsekkyyttä ei pidä alistaa yhteisen hyvän etsimiselle myöskään siitä syystä, että sillä estettäisiin tehokkaasti deliberaation osapuolia ”rakentamasta keskinäistä solidaarisuutta, ymmärrystä ja kunnioitusta tukevalle perustalle” (Mansbridge 2006, 128). Tätä näkemystä on kuitenkin tarkennettava itsekkään toiminnan ja luottamuksen yhdistävän sosiaalisen mekanismin osalta. Toisin kuin melko abstraktissa ja subjektikeskeisessä deliberaatioteoriassa tässä korostuvat tilannekohtaisuus, kontekstin merkitys ja toimintaa ohjaava rakenne.

Luhmannin (1979) mukaan luottamus edistää laskelmoivaa toimintaa, koska se vähentää sosiaalista monimutkaisuutta. Toisaalta Luhmannin esittämässä luottamuksen toimintamekanismeissa on tärkeä lisäys: luottamus on kokemukseen perustuva ”kognitiivinen silta”, joka yhdistää erilaisia sosiaalisia tilanteita oppimisen kautta (Luhmann 1979, 26). Oppimisella Luhmann viittaa tilanteiden *merkityksen* oppimiseen, jonka ansiosta ihmiset pystyvät luomaan tilanteista yleistettyjä malleja, jotka edelleen mahdollistavat laskelmoinnin, koska tilanteessa vaikuttavat tekijät muuttuvat ennustettaviksi kun niiden merkitys tulee selväksi. Luottamus ei silti pakota ketään toimimaan laskelmoivalta tavalla. Joissakin tilanteissa laskelmoinnin paljastuminen voi johtaa luottamuksen katoamiseen – tai vaihtoehtoisesti voidaan puhua itsekkästä laskelmoinnista osana sellaista symbolista vaihtoa, joka tuottaa luottamussuhteen. Hardin (1993) on kutsunut tätä reflektiivistä ajatusta ”kapseloinniksi” (*encapsulation*), jolla hän tarkoittaa tilannetta, jossa luottamussuhteen osapuolet tietävät, että kaikki tietävät, että on kaikkien etujen mukaista toimia niin, että kaikkien odotukset täyttyvät. Vaikka luottamuksen ”kapselointi” perustuu oman edun tavoitteluun, se voi myös edistää luottamuksen institutionalisoitumista ja luottamuksen muuntumista varmuuden kokemukseksi. Tällöin laskelmoiva luottamus väistyy diffuusoin sosiaalisuuden ja altruistisen toiminnan tieltä.

Hardinin versio luottamuksesta rationaalisenä valintana on kiinnostava myös siksi, että se yhdistää oman edun käsitteen ja luottamukseen liittyvät normatiiviset odotukset periaatteessa deliberaatiota edistävällä tavalla. Yleisesti ottaen ei siis riitä,

että käsitteellistämme luottamuksen vain kognitiivisena kysymyksenä; luottamukseen liittyy myös kokemus siitä, mikä on oikein, miten on sopivaa toimia ja mikä on kunniallista. Ryhmätilanteissa ryhmän jäsenet tietävät, mitä merkitsee olla hyvä ryhmän jäsen ja usein he tunnistavat yhteyden ”heidän omien intressiensä ja kollektiivisen hyvinvoinnin välillä” (Kramer ym. 1996, 375). Tämä puolestaan mahdollistaa deliberatiivisen keskustelun ja pyrkimyksen ylittää yksittäiset intressit ja edelleen synnyttää luottamusta edistävää toimintaa ja siten hälventää moraalisen ja instrumentaalisen välistä rajaa.

Asiaa voidaan tarkastella myös toisin päin, niin että itsekäs toiminta edistää joissakin olosuhteissa luottamuksen syntymistä. Tutkiessaan arabien ja juutalaisten välisiä luottamussuhteita Israelissa Dan Rabinowitz (1992) huomasi, että joissakin tilanteissa juutalaisten luottamus arabeihin perustui olettamukseen, että arabien motiivi on puhtaasti itsekäs ja materialistinen. Altruistiset motiivit torjuttiin valheellisina, koska lähtökohta oletus kansanryhmien välisistä suhteista korosti vastakkainasettelua ja vihamielisyyttä. Hardinin kapseloinnissa on samankaltainen mekanismi. Molemmat kuvaavat itsekkyyttä hyväksyttynä normina, jonka varaan luottamus voi rakentua. Jos hyväksymme tämän tulkinnan, on helppoa kuvitella tilanteita, joissa luottamus vaihtuu epäilykseen, koska joku ei ole pystynyt osoittamaan itsekkyytään (josta siis on tullut normi, johon toiminnalla pitäisi viitata). Eduskuntaan siirrettynä tämä merkitsee sitä, että kansanedustajien keskinäinen luottamus voi edellyttää ainakin jossakin määrin itsekkyuden tai instrumentaalisuuden näyttämistä. Tämän mukaan kansanedustajat tietävät, että heidän on toimittava juuri niin, jotta luottamus syntyisi. Samalla deliberatiiviselle päätöksenteolle avautuu mahdollisuus. Tällaisessa deliberaatiossa kollektiivin legitimitiitti heijastuu myös itsekkyuden legitimitettiin.

Toisaalta täytyy muistaa alussa esittämäni paradoksi, jonka mukaan luottamus ei välttämättä tuota deliberaatiota, vaikka olosuhteet sille voisivat olla teoreettisesti otolliset. Paradoksi tulee ymmärteyksi, jos ajattemme, että luottamus johtaakin keskustelun rajaamiseen jollekin tietylle areenalle ja joillekin tietyille henkilöille sen sijaan, että se laukaisisi yleisen deliberatiivisen prosessin. Aivan

kuten Mansbridge (2006) olettaa, tässä tilanteessa itsekäät intressit todetaan legitimeiksi mutta ne rajataankin yleisen keskustelun ulkopuolelle vasta vuoroisuuden periaatteeseen vedoten. Jokaisella kansanedustajalla on oikeus edistää itsekäitä intressejä eduskunnan työnjaon sisällä. Niin kauan kun tätä periaatetta noudatetaan, luottamus säilyy mutta keskustelu rajataan pienemmän piirin asiaksi, eikä itsekkyydellä välttämättä ole, legitimiittisyydestään huolimatta, deliberaatioteoriassa oletettua informaatiolisäarvoa. Eduskunnassa vallitsevan itsekkyuden, luottamuksen ja keskustelun välisen suhteen ymmärtäminen edellyttääkin empiiristä tarkastelua, josta tarkemmin seuraavaksi.

Kenttätyö ja aineisto

Luottamuksen tutkiminen organisatorisesti tuotettuna henkilösuhteiden ominaisuutena edellyttää aineistoa, joka kertoo tutkittavien ihmisten arkisesta toiminnasta ja heidän subjektiivisista arvioistaan luottamuksen kannalta keskeisistä seikoista. Tässä tapauksessa aineisto koostuu puolistrukturoiduista haastatteluista ja osallistuvasta havainnoinnista. Haastattelut käsittivät kolme laajaa teemaa: kansanedustajien socialisaatio, yhteistyö eduskunnassa ja työnjako. Lomakehaastattelua pidin riittämättömänä ja tehottomana todennäköisesti hyvin alhaisen vastausprosentin vuoksi. Tätä tutkimusta varten haastateltiin 36 kansanedustajaa vuosien 1999 ja 2002 välisenä aikana. Kenttähavaintoja kerättiin vuoden ajan 1998–1999 Suomen Keskustan eduskuntaryhmän toiminnasta. Kenttätyöjakson aikana seurasin eduskuntaryhmän, työvaliokunnan, valiokuntavastaavien sekä kahden valiokuntaryhmän kokouksia. Kokousmuistiinpanoja kertyi noin tuhat sivua.

Haastateltavat valikoitiin niin, että puolueiden ideologinen variaatio, hallitus–oppositio-asema ja edustajien parlamentaarinen kokemus tulivat huomioitua. Valinnassa painotettiin kolme suurinta eduskuntapuoluetta, joiden eduskuntaryhmät ovat erilaisten organisatoristen ilmiöiden esiintymisen kannalta riittävän suuria. Keskustan eduskuntaryhmän korostuessa alun kenttätyövaiheessa myös haastateltavien joukossa keskusta on hieman yliedustettuna (n=14). Näiden lisäksi haastateltiin yhdeksää sosialidemokraattia, yhdek-

sää kokoomuslaista ja kahta vasemmistoliiton edustajaa sekä yhtä edustajaa sekä kristillisdemokraateista että vihreistä. Haastateltujen joukossa oli kuusi ensimmäisen kauden edustajaa, neljä entistä ministeriä, kaksi eduskuntaryhmän puheenjohtajaa ja kuusi valiokunnan puheenjohtajaa. Kokoinein haastateltava oli istunut eduskunnassa yhtäjaksoisesti 23 vuotta. Kolmasosa (n=12) haastateltavista oli naisia, mikä on hieman vähemmän kuin naisedustajien todellinen osuus vuonna 1999 (37 %). Haastattelut kestivät 60–90 minuuttia, ja ne tehtiin eduskunnassa, nauhoitettiin ja purettiin sanatarkasti mahdollisimman pian jokaisen haastattelun jälkeen. Haastatteluaineistoa kertyi 364 sivua (riviväli 1). Kaikille haastateltaville luvattiin, ettei heitä voisi tunnistaa haastattelusitaateista.

Tässä tutkimuksessa kenttätöyhavainnointoja on käytetty lähinnä havainnollistamaan haastattelujen pohjalta syntyneitä käsityksiä luottamuksen rakentumisesta. Tähän on päädytty ensisijaisesti siksi, että kansanedustajat puhuvat työssään harvoin suoraan luottamuksesta. Tällaisessa tilanteessa haastatteluilla pyritään saamaan ihmiset kertomaan asioista, jotka muuten jäävät suoran havainnoinnin katvealueelle mutta jotka voidaan helposti olettaa tärkeiksi (ks. Becker 1970).

Aineiston analyysissä käytettiin ns. jatkuvan vertailun menetelmää (Glaser & Strauss 1967; Strauss & Corbin 1990; Strauss 1987). Haastatteluaineisto koodattiin aluksi ilman muuttujaluetteloa ja eksplisiittistä teoriaa. Koodien määrää pyrittiin rajoittamaan vertaamalla systemaattisesti uutta koodia jo olemassa oleviin koodeihin, jotta voitaisiin varmistua siitä, että uusi koodi todellakin kuvaa uutta teemaa. Joskus koodeja voitiin yhdistää, jos uusi informaatio muutti aikaisemman luokituksen käsitteellisiä rajoja. Toisessa analyysivaiheessa pyrin identifioimaan ensimmäisten koodien pohjalta abstraktimpia teemoja, joita tulisi tarkastella myös teoreettisemmin. Kun näin luotu teoreettinen luokitusjärjestelmä oli valmis, palasin haastatteluteksteihin tarkistaakseni, että abstraktioilla oli konkreettinen vastine aineistossa. Koko koodauksen ajan käytin haastattelulauseuntojen lyhyitä parafraseja ja aineistoon viittaavia rivinumeroita, joiden avulla oli helppo liikkua aineiston ja siitä tehtyjen abstraktioiden välillä.

Koodaamisen lisäksi pyrin aktiivisesti kytkeään luokitusjärjestelmän ja teorian toisiinsa. Eri-

tyisen hyödylliseksi koin keskustan eduskuntaryhmästä tekemäni aikaisemman tutkimuksen (Mykkänen 2002), jonka innoittamana alun perin lähdin keräämään aineistoa kansanedustajien yhteistyöstä ja keskinäisestä kilpailusta. Koodaamisvaiheessa selvisi kuitenkin, että aineistossa oli muitakin teoreettisia teemoja, joista varsinkin luottamus nousi esille. Näitä teoreettisia teemoja verrattiin sitten kenttähavaintoihin, jolloin syntyi lopullinen ratkaisu keskittyä luottamuksen problematiikkaan. Viimeisessä analyysivaiheessa mukaan tuotiin luottamusta ja edustamista käsittelevää kirjallisuutta, jota verrattiin aineiston luokitukseen. Kirjallisuuden tuominen tässä vaiheessa mukaan analyysiin tarkensi tutkimustehtävän luottamuksen ja parlamentti-instituution ja edustamisen väliseen suhteeseen.

Luottamuksen institutionaalinen perusta: valiokunnat ja salainen tieto

Eduskunnassa varsinainen lainsäädäntötyö tapahtuu erikoistuneissa valiokunnissa, joissa normatiivinen lähtökohta on pyrkimys konsensuaaliseen ratkaisuun. Valiokunnissa suositaan hyvää lainsäädäntöä ja kokonaisuutta erityisintressien ja oppositiotaktikoinnin sijaan (vrt. Fenno 1973). Oppositiopuolueet riitauttavat valiokuntakäsittelyssä olevia hallituksen esityksiä harvoin. Esimerkiksi vuosien 1999 ja 2001 välisenä aikana käsitellyistä 667 hallituksen esityksestä vain 16 prosenttia tuli täysistuntoäänestykseen, mikä vastaavasti tarkoittaa sitä, että 84 prosenttia hallituksen esityksistä läpäisi täysistuntokäsittelyn yksimielisesti. Tämä ei suinkaan tarkoita sitä, ettei valiokunnissa avattaisi hallituksen esitysten pykäläiä. Vastaavana aikana 54 prosenttia hallituksen esityksistä muuttui valiokuntakäsittelyssä.

Tämä ei kerro valiokuntatyön konfliktierkkyydestä vaan pikemminkin päinvastoin: hallituksen esityksen muuttaminen poliittisesti heterogeenisessä valiokunnassa vaatii laajaa yksimielisyyttä valiokunnan jäsenten kesken. Valiokuntatyössä puolueiden välinen sopiminen on elintärkeää, mikäli valiokunnassa halutaan vaikuttaa lainsäädäntöön. Toisaalta ei ole mitenkään epätavallista, että valiokunnan jäsenten kesken esiintyy erimielisyyttä, jonka ratkaiseminen vaatii taitoa rakentaa komp-

romisseja ja toimia strategisesti. Valiokuntien odotetaan välttävän turhaa viivytystä, ja pitkitetty riita lainsäädännön yksityiskohdasta nähdään usein osoituksena valiokunnan taitamattomuudesta. Tuoksellisuus on tässä mielessä tärkeä osa kansanedustajien mainetta.

Kompromissihakuisuuden ja tehokkuuden ohella valiokuntatyötä luonnehtii erikoistuminen, joka heijastuu myös eduskuntaryhmien sisälle. Eduskuntaryhmissä lainsäädännön yksityiskohtia käsitellään erityisissä valiokuntaryhmissä, joihin kuuluu valiokunnan jäsenenä ja varajäsenenä toimivat puolueen kansanedustajat. Valiokuntaryhmillä on runsaasti autonomiaa eduskuntaryhmän kannan muodostamisessa. Valiokuntaryhmän autonomisesta asemasta huolimatta myös muut ryhmän kansanedustajat voivat halutessaan joko tiedustella valiokunnan kuulumisia, antaa valiokuntaryhmälle lisätietoja tai esittää muutoksia käsiteltävään lakiesitykseen.

Valiokuntaryhmien autonomiaan puuttuminen on kuitenkin harvinaista ja hyväksyttävää vain erityisistä syistä. Liian aktiivinen valiokuntien asioiden ruotiminen avoimesti eduskuntaryhmissä vaarantaisi asiantuntijakansanedustajien kompromissimahdollisuudet valiokunnissa. Samasta syystä valiokuntaryhmien jäsenet eivät voi kovin helposti tuoda valiokuntiansa asioita koko eduskuntaryhmän tietoon. Valiokuntien asioille varataan tavallisesti vain hyvin vähän ryhmäkokouksen aikaa. Toisaalta asioista, joilla on koko puolueen tai hallituksen kannalta laajakantoista merkitystä, on syytä informoida koko eduskuntaryhmää. Yksittäisen kansanedustajan kannalta valiokuntatyö on jatkuvaa tasapainoilua avoimuuden ja salaamisen välillä.

Tasapainoilu näkyy myös siinä, että eduskunnan työnjako tuottaa deliberaatiolle erilaisia konteksteja. Asian voisi muotoilla niin, että mitä pienemmästä ryhmästä on kyse, sitä vähemmän luottamus joutuu kollektiivisen arvioinnin kohteeksi ja sen paremmat edellytykset deliberaatiolla on. Eduskuntaryhmässä kansanedustajien puhumiseen kohdistuu selvästi enemmän odotuksia kuin valiokuntavastaavien viikkokokouksessa. Organisoitujen ryhmien joukossa vähiten normatiivista sääntelyä kansanedustajien puheeseen kohdistuu eduskuntaryhmien puheenjohtajien tapaamisissa ja valiokuntaryhmien kokouksissa, joissa asiantuntijakansanedustajat voivat esittää kantojaan käy-

tännössä rajoituksetta. Valiokuntiin siirryttäessä rajoitukset lisääntyvät, ja keskustelu noudattaa usein etukäteen laadittua käsikirjoitusta.

Luottamuksen perussääntö

Kuten edellä jo todettiin, luottamus on eduskunnan instituutio siinä merkityksessä, että kansanedustajat tuntevat yleisesti luottamuksen merkityksen ja uusintavat sitä lainsäädäntötyön eri vaiheissa. Luottamuksella on myös sosiaalistava tehtävä, koska se tarjoaa uusille kansanedustajille valmiin mallin, jonka avulla he voivat arvioida omaa ja kokeneempien edustajien toimintaa. Pysin seuraavaksi osoittamaan, miten tämä instituutio kasaa esteitä avoimen deliberaation tielle ja pirstoo eduskunnan päätöksentekorakenteen asiantuntijoiden saarekkeiksi. Kuvaan aluksi luottamusta sen yksinkertaisessa muodossa ja sen jälkeen esitän havaintoja monimutkaisemmista, luottamuksen hallintaan liittyvistä tilanteista.

Kun kansanedustajilta kysyttiin, millä perusteella he luottavat kollegoihinsa eduskunnassa, vastauksissa kiistettiin johdonmukaisesti sokea luottamus. Luhmannilaisen varmuuden sijasta kansanedustajat haluavat kokemusperäistä evidenssiä muiden luotettavuudesta. Vaikka edustajat kertoivat luottavansa periaatteessa muihin, he korostivat kumulatiivisten kokemusten merkitystä:

Niin siis jokainen niin sanottu luottamus perustuu historiaan. Niin siis lähtökohta, kun tapaa ihmisen, niin se ensimmäinen on, että minä luotan, eikö niin? [- -] Se on kauheeta, jos [- -] kaikkia pitäis epäillä roistoiksi, niin kuka jaksas sellasta ihmistä millään tavalla. Mutta sen jälkeen, sen ensimmäisen tapaamisen jälkeen kysymyshän on historiasta. Siis luottamusta herättävien toimien historiasta, ja niistä tulee sitten se kulloinenkin välisaldo, välitilinpäätös. Luotetaan tai ei. Sit jos kerran vetää oikein pahasti toiselta tuolin alta pois, niin kyllä siinä sitten epäilee joka kerta (26:419–426)¹.

Myös eduskunnassa läsnä oleva poliittinen kilpailu värittää kansanedustajien kokemuksia luottamuksen syntymisestä. Kilpailun alituinen läsnäolo saa kansanedustajat usein sulkeistamaan luot-

tamuksen, jota he muuten tuntisijat lähtökohtaisesti kaikkia kanssaihmiä kohtaan.

Tässä talossa, niinku muuallakin, sun on lähdeittävä siitä, et jos sä suun avaat toisen seurassa, niin se tieto voi, se mitä sä sanot, voi tulla vastaan missä tahansa. Se on parempi lähtökohta kuin olettaa mitään muuta. Sillon ei sairastu itsensä kanssa ja harvemmin kokee pettymyksiä. [- -] Tietenkin voi sanoa, että siis on se pääsääntö, että ihminen, mutta sitten kun ollaan politiikan kanssa tekemisissä, ei minunkaan sovi unohtaa sitä, että täs talos tehdään politiikkaa, mikä tarkoittaa sitä, että hyväuskoisuuteen ei kannata langeta. Monet tällaset diskurssit on strategisten rakennelmien kautta toteutettu ja että siinä mielessä siinä on kaksi peliä vähintään; on meidän peli ja sitten se, mitä esitetään suhteessa esimerkiksi muiden puolueiden juttuihin. Mutta sä musta asetit sen kysymyksen niinku tavallaan ihmisestä ihmiselle, et mä en sen takia haluu siihen ensiks ottaa tätä puolta esille, mutta et sillon, jos tehdään sitä kovaa politiikkaa ja esiinnyttään puolueiden edustajina, siinä on aina tämmönen [- -] (34:3881–3884, 3903–3912).

Kansanedustajat ovat ikään kuin jatkuvassa valmiustilassa, kun he keräävät omaan mentaaliseen tilikirjaansa henkilökohtaisia kokemuksia luottamuksesta ja sen pettämisestä. Osin kokemukset ovat täysin henkilökohtaisia ja irrallaan lainsäädäntötyöstä, mutta osin ne kietoutuvat eduskunnan toimintaan. Erityisen keskeinen luottamuskokemusten konteksti on edellä mainittu valiokuntatyö ja siihen liittyvä erikoistuminen ja työnjako, jotka yhdessä muodostavat eräänlaisen perussäännön, jonka mukaan luottamus saa merkityksensä ja joka antaa kriteerit muiden luottamuksen arviointiin. Yksinkertaistetusti kansanedustajaan luotetaan, jos hän rajoittaa toimintansa erikoistumisalueensa mukaisesti, siis toimii valiokuntajärjestelmän tuottaman työnjaon osoittamalla tavalla ja pystyy erottamaan kaikille hyödyllisen tiedon salassa pidetävästä erikoistiedosta.

Sanoisin, et ehkä suurimmat vaikeudet oon huomannu joidenkin kohdalla sen, että sanotaan, että joissain uusissa [kansanedustajissa], kun tulee sisään, niin hän niinku uskoo, että hänellä on nyt kaikki tieto ja taito jossain kysymyksissä

ja sit kun hän tulee ryhmään ja huomaakin, että hän on vaan yksi siitä joukosta, eikä se joka sanoo, et kuulkaas nyt tehdään näin. Ja jos samalla mentaliteetilla toimii eduskuntaryhmässä tai valiokunnassa, niin kovin suurta arvostusta ei voi odottaa nauttivansa (7:758–763).

Voidaan siis päätellä, että asiantuntemus itsensä synnyttää luottamusta. Toisaalta eduskunnassa asiantuntemusta syntyy sisällöllisen erikoistiedon merkityksen lisäksi myös toisessa merkityksessä, jota kansanedustajat kutsuvat poliittiseksi asiantuntemukseksi:

Asioiden määrä ja ajan suhde on sellaisia, että meidän on pakko luottaa siihen, että valiokuntiin valitut ryhmän jäsenet hoitaa sen tontin meidän kannalta mahdollisimman hyvin. Toinen tekijä on se asiantuntemus, että ei tarvitse niin kovin kauan valiokunnassa, istua [- -], että kussakin tällaisessa asiassa se valiokunnassa mukana oleva saavuttaa myös tiedollisesti ylivoimaisen asiantuntemuksen siihen asiaan liittyen ja tässäkin suhteessa se valiokuntaryhmien asema perustuu siihen, että he tuntevat sen substanssin ja tuntevat myös sen päätöksentekoasetelman. Varsinkin jos joudutaan kompromissia hakemaan, niin politiikan taitoon kuuluu se, että nähdään, missä rajoissa päätöksenteko voidaan tehdä. [- -] Ulkopuolelta harvoin pystyy arvioimaan sitä, että mihin se kompromissi pystytään realistisesti asettamaan. Tämäkin niin kuin tällainen päätöksentekoasetelman taktiikkaan liittyvä puoli puoltaa sitä, että valiokuntaryhmän osaamiseen on luotettava. [- -] Täällä on pakko erikoistua. [- -] Asioiden kokonaismäärä on sen verran suuri, ettei kukaan voi toimia täällä sillä lailla yleispoliittikkona, että olisi kaikkien asioiden maisteri. Ei sellainen saavuta minkäänlaista luottamusta (12:2852–2864, 2952–2955).

Valiokunnan puheenjohtajana toimivan keskustalaisen kansanedustajan mukaan

[- -] mä niinkun kerron [- -] valiokunnasta ja miten minun mielestäni pitäisi koko puolueen menetellä, eikä kukaan tule mulle sanomaan, että millä tavoin minun pitäis menetellä valiokunnan johdossa. Ei heillä ole edellytyksiä siihen parempia kun mulla. Valiokuntaryhmällä, siis niillä,

jotka muodostavat keskustan valiokuntaryhmän [- -]valiokunnassa, niin me ollaan sitä mieltä, että meillä on paremmat edellytykset [määritellä] mikä on se linja. Ja näin se käytännössä tapahtuu, eikä vain meidän osalta vaan kaikkien muidenkin, paitsi silloin, jos on hallituksen edustaja valiokunnassa, siinä saattaa tulla enemmänkin jännitteitä. Oppositiossa ollessa se ei ole ongelma [s.o. hallituksen edustajille on vaikeampaa irrottautua hallituksen esityksestä] (11:2614–2620).

Eräs toinen haastatelluista kansanedustajista täydensi yllä olevia havaintoja muistuttamalla, että valiokunnan asioista vastaavat eduskuntaryhmän jäsenet – siis ne, jotka kuuluvat valiokuntaryhmään – ovat vastuussa siitä, että eduskuntaryhmä saa riittävästi tietoa valiokuntien asioista. Valiokuntaryhmillä tulee olla selkeä ja perusteltu näkemys, miten eduskuntaryhmän olisi meneteltävä valiokuntien asioissa käsittelyn myöhemmissä vaiheissa. Tämän hän sanoi kuvatessaan tilannetta, jossa luottamus on puutteellista:

Kyllähän niitä on [tilanteita, joissa luottamusta puuttuu], on varmasti. Silloin kun asioita käsitellään, ja varsinkin siinä tilanteessa tulee, että jos ryhmät ei oo luonu semmosta niinkun peruslinjausta oikein, eikä itelläkään ole selvä se linjaus, niin silloin epäillään, että mikähän tässä on taustalla, kun sinä nyt puhut näin ja näin, että yritäksää jotenkin kiertää tai syöttää omia näkemyksiä (19:2019–2022).

Haastattelujen pohjalta voidaan tehdä se yleinen havainto, että puhuessaan luottamuksesta kansanedustajat viittasivat aluksi luottamukseen ymmärrettynä ”arkipäiväisessä” merkityksessä ilman kytkentää eduskunnan organisatorisesti määrittynneeseen luottamukseen. Tämä on tulkittavissa niin, että kansanedustajien intuitiivinen reaktio kysymykseen heijastaa yleistettävää asennetta ihmisten väliseen luottamukseen. Organisatorisesti määritelty luottamus on vaikeampi selittää, vaikka siitä olisi tietoinen. Toisaalta kansanedustajat puhuivat spontaanisti luottamuksesta myös silloin, kun he selittivät eduskunnalle tyypillisen yhteistyön ja työnjaon menettelytapoja. Tällainen spontaani puhe luottamuksesta on tärkeää, koska se ensinnäkin osoittaa, että kansanedustajat näkevät yhteyden eduskunnan organisaation ja luottamuksen

välillä. Toiseksi se kertoo siitä, että yksilöiden toiminnan havainnointiin perustuvalla mentaalilla kirjanpidolla on institutionaalinen perusta. Kolmanneksi se suuntaa huomiomme siihen, että luottamuksen arviointi yksilötasolla saa täydennykseksi kollektiivisesti jaetun merkityksenrakennumisen mekanismin, joka yksinkertaistaa kansanedustajien välistä vuorovaikutusta. Tässä tapauksessa yksilölliset luottamuskokemukset kertovat itse asiassa organisaation normatiivisesti säädellyn työnjaon toteutumisesta.

Luottamuksen eräänlainen perussääntö voidaan kuvata ”vastuulliseksi” koetun toiminnan avulla. Esimerkiksi ideologinen etäisyys tai läheisyys menettää merkityksensä toiminnan arviointiin vaikuttavana tekijänä, mikäli kansanedustaja ei hoida eduskunnan työnjaon mukaisia vastuitaan. On tärkeää muistaa, että edustajan ei tarvitse olla valiokunnan alaan vihkiytynyt asiantuntija ennen valiokunnan jäsenyyttä. Vastuullisuuden ideaan kuuluu ainoastaan se, että valiokunnan jäsen on matkalla kohti asiantuntijuutta ja että hänen kuuluu toimia sitä vastaavalla tavalla, siis hoitaa ”omat” asiansa mahdollisimman hyvin.

Tämä on myös uusien kansanedustajien sosiaalisaation keskeinen piirre. Kenttätyöjaksoni aikana havaitsin, että keskustan eduskuntaryhmän johto ja kanslian palkatut työntekijät järjestivät vaalikauden alussa erityisen ”harjoittelujakson” uusille ryhmän jäsenille, joille annettiin ohjatusti heidän kehittyvän erikoistumisalueensa mukaan todelliseen eduskuntatyöhön liittyviä erityistehtäviä, kuten raporttien laatimista tai lakialoitteiden luonnostelua. Eduskuntavaalien jälkeen keväällä 1999 järjestettiin erityisiä perjantaikokouksia, joissa uusille ryhmän jäsenille kerrottiin tulevan viikon agendasta ja poliittisista ”operaatioista”. Pitämällä huolta uusien jäsenten integraatiosta heitä rohkaistiin tutustumaan asioihin ja valitsemaan erikoistumisalue, jolla he voisivat vakiinnuttaa asemansa vakavasti otettavina parlamentaarikkoina. Toisin sanoen heille näytettiin hyvin konkreettisesti, miten heihin voitaisiin luottaa. Haastatteluissa ensimmäisen kauden kansanedustajat näyttivät oppineen nopeasti, miten luottamus ansaitaan:

Jokaisella uudellakin on mahdollisuus ryhmäsään vaikuttaa siihen, mikä se ryhmän kanta on. Että päinvastoin väittäisin, että jos lähtee kovin paljon sooloilemaan, niin se haittaa hänen ura-

kehitystään toiseen suuntaan eli hänestä ei tule ikänä ainakaan ryhmän muiden jäsenten silmissä uskottavaa edustajaa (17:832–835).

Kyllä mun mielestä tässä niinkun aidot vaikuttamisen mahdollisuudet on ihan hyvät. Jos vaan se on ihan järkevä asia, mitä sä ajat, niin kyllä siinä niinkun uudellakin kansanedustajalla on ihan täysi oikeus, jos et sä mene pilaamaan heti ittees sillä, että sää kuljet ensimmäisenä, että näin tehään. Paras kun seurailee vähän ja kattelee ja on ihan rauhassa, niin oppii näkemään sen oman vaikuttamiskanavan ja oman tyylinsä (18:1080–1084).

Ja se on musta aika tärkeätä, että [uudelle] edustajalle annettaisiin sellanen ohje, ettei ne yrittäis olla kaikkien alojen asiantuntijoita. Kun saattaa monella olla, että siellä omassa maakunnassa, että jos on ollut luottamustehtävissä, niin sitten on vähän tällanen pikku kunnallispoliitikko tai maakuntatappi, niin sitä ajattelee, että kyllähän mä hallitsen kaiken ja se ei vaan ole niin. Toiset edustajat ei kyllä anna arvoa, että jos puhuu joka asiasta ja ei oo perehtynyt asioihin ja heittää tämmösiä minusta tuntuu -mielipiteitä päivästä toiseen salissa, niin ne henkilöt joutuvat helposti sellaseen henkiseen paitsioon, jota on vaikea saada muuttumaan, jos se lähtee sellanen negatiivinen kierre päälle (21:3267–3278).

Tärkeä askel kohti todellisen parlamentaarikon asemaa saavutetaan, kun uusi kansanedustaja oppii kontrolloimaan energiansa ja suuntaamaan sen kohti instrumentaalisen toiminnan hyväksytyjä muotoja. Hän ryhtyy rakentamaan uraa parlamentaarikkona. Luotettavan kansanedustajan tulee siis osoittaa riittävästi omaan etuun perustuvaa laskelmointia ikään kuin luotettavuutensa takuuna. Tämä tuo myös esille itsekkyyden ja deliberaation välisen suhteen, joskaan ei, kuten sanottu, siinä merkityksessä, että keskustelun informaatiopohja paranisi intressien avoimen eksplikoinnin vuoksi. Tämän aspektin merkitystä ei kannata kokonaan kieltää, mutta kansanedustajan luottamuksen näkökulmasta keskeisempää on se, että muut edustajat uskovat hänen olevan tehtävänsä tasalla ja pysyvän osallistumaan keskusteluun täysipainoisesti ja tuomaan esille edustamansa intressit. Deliberaatiivisen edustamisen kontekstissa kansanedustaja,

jolta puuttuu henkilökohtaista kunnianhimoa, on epäilyttävä, koska hän ei ehkä ota tehtävänsä riittävän vakavasti ja samalla kasvaa häneen liittyvä poliittinen riski, että tärkeitä intressejä ei tuoda esille. Oma etu on merkki siitä, että riski on hallinnassa. Samalla se kertoo kapseloidusta luottamuksesta, koska kansanedustajat ovat tietoisia siitä, että oman edun avoin osoittaminen kertoo muille, että ekspertiisi on asianmukaisessa, myös muuta ryhmää hyödyttävässä käytössä. Näin instrumentaalisuus parlamentaarisen uran yhteydessä saa merkityksensä valiokuntatyöskentelyssä jaettujen vastuiden kautta, ja tämä pätee sekä substanssiasiantuntemukseen että poliittiseen asiantuntemukseen.

Poliittisen uran edistäminen luottamusjärjestelmässä, jossa erikoistuneet vastuut, henkilökohtainen vaikutusvalta ja puolueen päämäärät näyttävät yhdistyvän, ajaa kansanedustajat paradoksaaliseen asemaan. Synnyttääkseen tarvitsemaansa luottamusta kansanedustajat voivat paljastaa vain murtoosan siitä tiedosta, jota heille kertyy valiokuntiansa asioista. Vaikka eduskunnassa on vaikea pitää politiikkaan liittyviä salaisuuksia, käytännössä valtaosa lainsäädäntötyön yksityiskohdista jää näkymättömiin kansanedustajien enemmistöltä. Aivan kuten sopivasti kanavoitu oma etu voi olla merkki vähentyneestä riskistä, voi myös salaisuus – tai yksityiskohtaisen tiedon puute – olla osa luottamusta, koska se auttaa kansanedustajia työntämään jatkuvan luottamuskontrollin taka-alalle. Salaisuuden ylläpitäminen takaa, ettei lainsäädäntötyössä vahingoiteta kenenkään intressejä ilman riittävän ajoissa tulevaa varoitusta.

Kääntäen tämä tarkoittaa, että pitkät puheet valiokuntien asioista koko eduskuntaryhmälle merkitsevät vaaraa, joko osoituksena valiokunnan asioista kertovan kansanedustajan kyvyttömyydestä tai arvostelukyvyn puutteesta. Kenttätyöjakson aikana valiokunta-asioiden käsittely ryhmäkokouksessa aiheutti helposti supinaa ja keskittyneisyyden herpaantumista. Ryhmäkanslian työntekijät selittivät selvästi havaittavan ilmiön sillä, että jonkin valiokunnan edustajat (yleensä valiokuntavastaava) avaa valiokuntansa asioita liian yksityiskohtaisesti. Vastaavasti voi käydä niin, että pätevyytään korostava kansanedustaja vaikenee nolaamisen pelossa eikä onnistu varoittamaan ryhmänsä jäseniä vaaratilanteesta. Salaisuus ei siis ole itseisarvo vaan tilannekohtainen merkityksen rakentumisen tapa, joka normaalitilanteessa so-

peutuu hyvin erikoistumiseen perustuvaan luottamuksen perussääntöön. Kenttätyöjakson aikana havaitsin myös useita tilanteita, joissa luottamusta heikennettiin vaikenemalla puolueen poliittisia linjauksia uhkaavista tapahtumista valiokunnissa. Usein tilanne johti ”syyllisiä” kritisoiiviin puheenvuoroihin ryhmäkokouksissa. Tästä on jo lyhyt matka luottamuksen dynaamisiin aspekteihin, joita käsittelen tarkemmin seuraavaksi.

Luottamuksen hallinta

Edellä hahmoteltu ideaalityyppinen tilanne, jossa kansanedustajat pitävät huolta vain omasta erikoisalueestaan ja samaan aikaan tarkkailevat koko lainsäädäntötyön kenttää poliittisesti ”vaarallisten” tai puoluetta kiinnostavien asioiden varalta, voi muodostua ongelmaksi etenkin silloin, kun kansanedustajalla on voimakkaita intressejä oman alueensa ulkopuolella. Deliberaation kannalta keskustelun laajentamisyritykset eivät tietenkään pitäisi olla ongelma, päinvastoin. Toisaalta eduskunnan normatiivinen järjestys aiheuttaa sen, että järjestyksestä poikkeavat keskustelun laajentamisyritykset johtavat pikemminkin deliberaation keskeytymiseen kuin sen syventämiseen.

Kaikki haastatellut kansanedustajat tunnistivat jännitteen, joka vallitsee työnjakoon perustuvan luottamuksen saavuttamisen ja periaatteellisen toimintavapauden välillä. He myös korostivat, että kansanedustajalla on oikeus ja joskus jopa velvollisuus ottaa esille mikä asia tahansa ja olla ainakin jossakin määrin perillä kaikista eduskunnassa käsiteltävistä asioista. Kansanedustajan yläpuolella on vain laki itse.

Kyllä kansanedustaja voi ottaa kantaa asiaan kuin asiaan. Ei siinä oo mitään ongelma meidän ryhmässä ainakaan (6:155–156).

Kansanedustajallehan kuuluu kaikki asiat [- -]. Sitä ei voi missään tapauksessa sanoa niin, että kansanedustaja keskittyisi vaan tiettyyn alaan, vaan kyllä hänelle kuuluu ehdottomasti kaikki. [- -] Erikoistuminen tarkoittaa ikään kuin tuollaista ammatillista porautumista tiettyihin asioihin, mutta täähän on semmonen homma, jossa ei voi fakkiutua, vaan tässä tavallaan täytyy tietää kaikesta olennaisesta olennainen (9:1817–1838).

Vaikka tämä käsitys pitää teknisesti paikkansa, se on tietysti melko naiivi käsitys eduskunnan toiminnasta. Se tuleekin ymmärtää vain haastatteluiden kontekstissa (kansanedustajilta kysyttiin, mitä mahdollisuuksia he näkivät itsellään olevan toimia oman valiokuntansa ulkopuolella). Tosiasiassa ne, jotka eivät pysty keskittämään tarmoaan valikoituihin kysymyksiin, jäävät takapenkkiäisiksi. Kuten edustajat itsekin myöntävät, parhaat edellytykset nousujohteiseen uraan parlamentaarikkona on niillä, jotka erikoistuvat. Muut luokitellaan sopeutumattomiksi, joihin ei voi luottaa. Nämä paljon puhuvat reetorit, elleivät satu olemaan ryhmän puheenjohtajistossa, vaikuttavat eduskunnan luottamusjärjestelmässä vastuunpakoilijoilta, joiden ”näkemysellisyys” saa negatiivisen oman edun leiman sen sijaan, että se edistäisi julkista järjekkyyttä joko eduskuntaryhmässä tai koko eduskunnassa.

Taitamaton kansanedustaja voi luoda itselleen epäluottettavan amatööriin maineen monella eri tavalla yrittäessään toteuttaa edustusmandaattiaan täysimääräisesti. Hän voi olla aktiivinen ja aloitteellinen muuallakin kuin vain omassa valiokunnassaan. Hän voi toisaalta keskittyä niin intensiivisesti vain oman erikoisalansa asioihin, että hän saattaa viestittää kollegoilleen menettäneensä kosketuksen politiikkaan ja unohtaneensa parlamentaarisen asiantuntemuksen toisen puolen. Tällaiseenkaan kansanedustajaan ei helposti luoteta, koska muiden täytyy tehdä osa hänelle kuuluvasta tehtävästä haistella poliittisia vaaroja ja avata uusia poliittisen toiminnan mahdollisuuksia. Kansanedustaja voi myös tuntea kiusausta puhua laajasti omasta erikoistumisalastaan, mikä tietää vaikeuksia, koska asioiden täydellinen läpinäkyvyys vaarantaa luottamuksen heikentämällä asiantuntemuksen merkitystä ja vaikeuttamalla uraintressien edistämistä. Edustaja voi edelleen vahingoittaa luottamusta piilottamalla tietoa joko tietoisesti tai ajattelemattomuuttaan. Äärimmillen vietyinä nämä osoitukset kansanedustajan autonomiasta ovat vaarallisia eduskunnan normaalin järjestyksen kannalta. Taitava kansanedustaja voi kuitenkin luovia luottamusjärjestelmän täydellisen noudattamisen ja siitä irtaantumisen välillä. Koska tämä luoviminen on yleistä, luottamusta ei voi kuvata täysin joustamattomaksi instituutioksi.

Luottamuksen hallinnan kannalta keskeinen kysymys on se, missä olosuhteissa kansanedustajan

aktiivisuus oman erikoistumisalueensa ulkopuolella on hyväksyttävää. Koska poliittisesti relevantti tieto tulisi olla kaikkien eduskuntaryhmän jäsenten saatavilla, kansanedustajat voivat esittää kysymyksiä tai ilmaista kantansa myös vastoin työnjaon pystyttämiä rajoja. Tämä on hyväksyttävää tietyissä, joskin täsmentämättömissä olosuhteissa, joiden vallitessa kansanedustajan tietämättömyyttä voidaan katsoa läpi sormien.

Erikoistumattoman kansanedustajan ilmaisevan käsityksen tai esittämän kysymyksen täytyy olla relevantti käsiteltävän asian kannalta. Relevanssin määrittelevät erikoistuneet kansanedustajat. Mielipiteen tai kysymyksen täytyy nojata johonkin tiedettyyn tosiasiaan, kuten valiokunnan mietintöön tai hallituksen esitykseen, tai sen täytyy tuoda esille asiaan liittyvää uutta tietoa, joka muuttaa sitä, miten asia on nähty siihen saakka. Tällaiset ”neuvot” nähdään eduskuntaryhmän kannalta hyvin myönteisinä. Silloin kun asia on tärkeä koko puolueen kannalta, erikoistumattomien kansanedustajien interventioista ei koidu heille vahinkoa luottamuksen menettämisen muodossa. Näissä tapauksissa asiantuntijakansanedustajat yrittävät välttää monopolisoimasta eduskuntaryhmässä käytävää keskustelua ja mielellään jättäytyvät keskustelun ulkopuolelle tai ovat vain passiivisesti mukana. Tässä on tärkeää huomata, että asiantuntijat tekevät tietoisin valinnan ja väistyvät, koska he ymmärtävät asian tärkeyden kaikille.

Jälkimmäinen tilanne syntyy usein sen jälkeen, kun valiokunnan erikoistunut jäsen, yleensä valiokuntaryhmää johtava valiokuntavastaava, on tuonut asian eduskuntaryhmän tietoon. Tämä edellyttää tiedontuojalta huolellista arviota luottamuksen näkökulmasta. Poliittisesti taitava kansanedustaja osaa arvioida, milloin on oikea hetki kertoa muille oman valiokunnan asioista ja laajentaa keskustelijoiden piiriä. Muut huomaavat, että edustaja on käyttänyt hyvää harkintaa tulkitessaan asian relevanssia ja sovittanut asiantuntijan ja poliitikon roolit sopivasti toisiinsa.

Tietysti voi sanoa näin, että ryhmävastaavan täytyy, hänellä täytyy olla semmosta poliittista hoksnokkaa, että hän näkee, jos on semmonen asia, joka on niin kimurantti tai poliittisesti merkityksellinen ja ei osaa sitten itse ikään kuin nähdä, että mikä siinä olisi ryhmän kanta ja haluaa

siihen nimenomaan ryhmän kannan, niin voi tuoda sen sitten ryhmään käsiteltäväksi. Mutta yleensä ainakin meillä lähdetään siitä, että on vahva luottamus niihin ihmisiin, jotka näissä tehtävissä toimii, ja he hallitsevat oman alansa ja tietävät, mikä on esimerkiksi sanotaan juuri sosiaalidemokraattinen näkemys tiettyihin asioihin (9:1744–1749).

Joskus on vaikea nähdä, toimiiko edustaja tiedonantajan roolissa omasta aloitteestaan vai kollegan vihjeestä. Seuraava dialogi keskustan eduskuntaryhmän valiokuntavastaavien viikoittaisesta kokouksesta kertoo jälkimmäisestä tapauksesta:

Puheenjohtaja: Sitten valiokunnat, ensi laki[valiokunta].

Edustaja: Ulosottohommat. – Äänestyksessä varmaan torstaina rikesakko- ja rattijuoppoasia. Voin joutua äänestämään [lakivaliokunnan hankalaksi koettu keskustalainen jäsen] mukana solidaarisuussyistä.

Puheenjohtaja: Ryhmälle olis varmaan hyvä kertoa.

Edustaja: Kyllä. – Muuntorangeistusasia menee päin mäntyä. Toivon, että äänestätte [toinen lakivaliokunnan keskustalainen jäsen] ja minun mukana (keskustan valiokuntavastaavien kokous, 2.2.1999).

Dialogissa ensimmäinen kysymys äänestyksestä päätettiin viedä ryhmäkokoukseen vain hyvin lyhyen sananvaihdon seurauksena. Ryhmälle päätettiin kertoa puolueelle mahdollisesti kiusallisesta äänestyksestä etukäteen. Toinen äänestysasia, joka edustaa normaalia tilannetta, jäi valiokuntaryhmään eikä koskaan tullut eduskuntaryhmän käsiteltäväksi. Nämä kaksi esimerkkiä kertovat luottamuksen hallinnasta, joka tapahtuu yleensä hyvin huomaamattomasti ja ohimennen erilaisissa kokouksissa ja tapaamisissa. Näitä tilanteita on vaikea havaita, mutta toisaalta haastattelut tukevat harvoja kenttähavaintoja. Haastatelussa kansanedustajat sanoivat käyttävänsä oikeuttaan ”potkia aidan yli” silloin, kun he huomaavat, että jossakin valiokunta-asiassa on asiantuntijatiedon lisäksi

”politiikkaa”. Näin käy esimerkiksi silloin, kun valiokunta-asian tai sen yksityiskohdan tiedetään jakavan eduskuntaryhmän kantoja tai jos asia on jo ollut esillä tiedotusvälineissä niin, että jokainen ryhmän jäsen voi joutua sitä kommentoimaan, tai jos valiokunnassa näyttää muodostuvan puolueen linjaa määrittävä ennakkotapaus.

Laajentamalla tietävien piiriä työnjaon ulkopuolelle kansanedustaja voi vahingoittaa omaa asemaansa luotettavana eduskuntaryhmän jäsenenä. Joskus edustajat ottavat tietoisesti riskin ja yrittävät kääntää tämän omaksi edukseen pyrkimällä omaksumaan tilapäisesti johtajan aseman. Kansanedustajan menestys riippuu siitä, kuinka hyvin hän pystyy politisoimaan asioita siten, että muut ymmärtävät niiden koskevan myös heidän etujaan. Kyse ei siis ole vain siitä, että muut edustajat tulevat tietoisiksi yhteisestä päämäärästä vaan myös tilanteen muokkaamisesta sellaiseksi, että muut katsovat oikeutetuksi poiketa salatun tiedon periaatteesta jaetun tiedon hyväksi. Seuraavassa esimerkiksi kansanedustaja laajentaa puheensa reviiiriä kuitenkin vaarantamatta luottamustaan:

Puheenjohtaja: Sitten sosiaali- ja terveysvaliokunta].

Edustaja A: Työaikadirektiivi. – Mutta sitten semmonen, että budjettiraameista otettaisiin kolme miljardia markkaa pois. [Sosiaali- ja terveysministeri] Perho sanoi, että merkitsee lisää reippaita säästöjä. Summat ovat suuria, tämä ei ole vielä ollut julkisuudessa.

Edustaja B: Puolustussektorilla sama juttu: puolittoista miljardia kehyksistä pois.

Edustaja C: Tämä olisi ryhmästrategiassa mietittävä, että pystyttäisiinkö nostamaan [kehysten loppusummaa].

Edustaja D: Taktisena kysymyksenä tässä olisi mietittävä, että molemmat sosiaali- ja terveysministerit ovat ns. porvaripuolelta, että mikä on työnjako Perhon ja Biaudet’n [toinen sosiaali- ja terveysministeri] välillä.

Edustaja C: Eikö tänään alkanut valtioneuvoston budjettiraamikeskustelu? Kohta tulee julkiseksi.

Pitäisi tietää, mitkä ovat meidän painotukset, pitäisi miettiä valmiiksi.

Edustaja A: Tein saman havainnon. Tämä tulee näkymään valiokunnassa. Siellä on sellaisia jäseniä, jotka ovat tehneet vähempiosaisen puolesta työtä. Tämä tulee näkymään. Meillä on miettimisen paikka.

Puheenjohtaja: Strategiapalaveriin otettava ilman muuta (keskustan valiokuntavastaavien kokous, 4.5.1999).

Tässä keskustelussa kansanedustaja A onnistui kertomaan valiokuntansa asioista tavallista laajemmin ja herättämään muut huomaamaan, että kyse onkin puolueen linjasta ja suhteesta hallituksen antamiin budjettikehyksiin (keskusta oli tuolloin suurin oppositiopuolue). Vaikka kansanedustajien odotetaan normaalisti puhuvan pidättyvästi oman valiokuntansa asioista, tässä tapauksessa kansanedustaja A:n vaikeneminen olisi tulkittu luottamuksen pettämiseksi, koska tietoa ei tulisi salata, mikäli se voidaan tulkita muiden etujen kannalta keskeiseksi. Muiden reaktioista voidaan päätellä, että asian yleisestä merkittävydestä oli muutakin evidenssiä, joka tuotiin edustaja A:n avauksen jälkeen esille sitä täydentämään. Lopuksi puheenjohtaja teki keskustelusta johtopäätöksen, että budjettikehysten leikkausasia otetaan ryhmäkokoukseen, kuten sitten tapahtuikin.

Toisaalta vaatii hyvää silmää huomata, milloin muiden edut ovat vaarassa. Kuten todettua, asioiden laaja avaaminen voidaan tulkita kyvyttömyydeksi vastata omasta tontistaan. Kansanedustajan, joka tapaa luennoida valiokuntansa asioista, katsotaan horjuvan näkemyksessään, eikä hänen luoteta hyvänä lainsäätäjänä. Muilla on silloin kiusaus puuttua tilanteeseen, mikä voi eskaloida tilanteen ja entisestään heikentää luottamusta. Kuten Fine ja Holyfield (1996; ks. myös Feldman 1988, 83–84) väittävät, ryhmätilanteissa, joissa tieto on keskeisellä sijalla, liika avoimuus tuhoaa luottamuksen, koska ryhmän jäsenet menettävät resurssin, jonka vuoksi heihin alun perin on luotettu. Näin ollen ylläpitääkseen kollektiivista luottamusta kansanedustajat vartioivat enemmän aikaa salaisuutta, jonka he jakavat vain muutaman muun edustajan kanssa. Tiedosta muodostuu po-

liitiikan strateginen resurssi, jota jaetaan muiden kanssa vain harkiten.

Päätelmät

Olen edellä kuvannut kansanedustajien välisen luottamuksen rakentumista eduskunnassa. Kilpailun leimaamassa ympäristössä luottamuksesta tulee kansanedustajille niukka resurssi, jonka avulla voidaan arvioida muiden edustajien toimintaa ja päätöksenteon lopputuloksia. Kansanedustajat tunnistavat kollektiivisen vastuun periaatteen, ja siksikin luottamusta pidetään suuressa arvossa. Tätä korostaa vielä eduskunnassa käsiteltävien asioiden suuri määrä ja siitä johtuva erikoistuminen, jonka vallitessa erikoistunut kansanedustaja ei voi seurata kaikkia mahdollisia lainsäädäntökäytöksiä. Edustajien työstä valtaosa tehdään erikoistuneissa valiokunnissa, ja työtä koordinoidaan puolueittain järjestyneissä eduskuntaryhmissä. Tämä organisaatio muodostaa perustan myös kansanedustajien keskinäiselle luottamukselle.

Luottamuksen rakentumisen malli on periaatteessa yksinkertainen: kansanedustaja, joka pysyttelee jollakin eduskunnan työnjaon mukaisella lainsäädäntötyön erityisalueella, saa osakseen luottamusta, koska hänestä tulee sekä sisältöasiantuntija että poliittisen neuvottelun asiantuntija. Kansanedustajan ei odoteta puuttuvan toisten edustajien asiantuntijatyöhön, ellei siihen ole legitimiä syytä. Tällaisia syitä ovat etenkin asian poliittinen merkittävyys tai laajakantoisuus sekä sellainen uusi informaatio, joka muuttaa eduskuntaryhmän aikaisempaa positiota. Malli toimii häiriöttä niin kauan kun kansanedustajat pystyvät säätelemään salatun tiedon määrää. Kansanedustaja ei saisi torjua häneen kohdistettua luottamusta paljastamalla liikaa erikoistietoa tai olla varoittamatta muita, jos asia uhkaa heidän etujaan.

Itsekäs päämäärien tavoittelu on osa luottamuksen rakentumista asiantuntemuksen ja salaisuuden ohella. Luotettavalta vaikuttavalta kansanedustajalta odotetaan jossakin määrin itsekkyyttä, jos hän aikoo vakuuttaa muut omasta luotettavuudestaan, koska itsekkyyks on myös merkki edustajan moti-

vaatiosta kilpaillussa ympäristössä. Malli näyttää hyvin kattavalta, koska se ulottuu myös henkilökohtaisiin luottamuskokemuksiin. Voidaan oikeastaan sanoa, että asiantuntemukseen ja työnjakoon pohjaava luottamus sulkee sisäänsä myös henkilökohtaisen luottamuksen. Tässä mielessä luottamus on kansanedustajien resurssi, jonka käyttöön luottamusasemaa tavoittelevat aloittelevat kansanedustajat totuttelevat heti valituksi tulemisensa jälkeen.

Kenttätyöhavainnot viittaavat siihen, että luottamusmalli ei ole staattinen, vaan kansanedustajat yrittävät venyttää sen rajoja omien tarkoitustensa mukaan. Olen korostanut tietoisien toiminnan ja valinnan merkitystä sen sijaan, että olisin olettanut luottamuksen syntyvän ilman päätöstä siitä, luotetaanko toisiin vai ei. Mallin sisällä luoviminen ja siinä menestyminen vaatii taitoa ja tarkkaa pelisilmää. Tässä kokeneimmat kansanedustajat näyttävät esimerkkiä. Yksi mahdollinen syy heidän pitkiin parlamenttiuriansa on se, että he ovat olleet aikaansaavia riskeeraamatta luottamustaan. Ne kansanedustajat, joiden ura jää lyhyeksi, ovat todennäköisesti niitä, jotka joko yrittävät liikaa ja liian monessa paikassa tai jotka menettävät toimintakykynsä luottamusmekanismin vaatimusten edessä.

Suomalaisten kansanedustajien toiminta näyttää vahvistavan deliberaatiokeskustelussa esitettyjä käsityksiä, joiden mukaan itsekkäitä intressejä ei voi jättää deliberaation ulkopuolelle. Teoriassa intressien artikuloiminen parlamentaarisisissa keskusteluissa tuo deliberaatioon usein ratkaisevasti lisäarvoa joko uusien edustettavien näkökulmien tai lopputuloksen oikeudenmukaisuuden näkökulmasta. Tässä tutkimuksessa paljastui kuitenkin se, että intressien artikuloiminen tapahtuu aina jossakin kontekstissa, jossa on omia sääntöjä, normeja tai oletuksia siitä, missä ja milloin artikulointi on legitimiä. Eduskunnan tapauksessa suhteellisen harvoille ”initiaateille” varatun erityistiedon salaaminen merkitsee deliberaation epäjatkuvuutta. Vain poikkeuksellisesti erityistieto avataan asiaan vihkiytymättömille kansanedustajille, jotka itse asiassa hieman paradoksaalisesti paheksuvat deliberaation laajentumista silloin kun siihen ei ole eduskunnan luottamusmekanismin mukaista valtuutusta.

LÄHTEET

- Asher, Herbert. 1975. The Changing Status of the Freshman Representative. Teoksessa Norman J. Ornstein (ed.), *Congress in Change: Evolution and Reform*. New York: Praeger
- Aula, Maria Kaisa. 2003. Eduskunta Suomen poliittisessa järjestelmässä. Teoksessa Pasi Saukkonen (toim.), Paikkana politiikka: tietoja ja tulkintoja Suomen poliittisesta järjestelmästä. *Acta Politica* 26. Helsinki: yleisen valtio-opin laitos.
- Becker, Howard S. 1970. Problems of Inference and Proof in Participant Observation. Teoksessa William J. Filstead (ed.), *Qualitative Methodology: Firsthand Involvement with the Social World*. Chicago: Rand McNally.
- Chambers, Simone. 2004. Behind Closed Doors: Publicity, Secrecy, and the Quality of Deliberation. *Journal of Political Philosophy* 12:4, 389–410.
- Coleman, James S. 1990. *Foundations of Social Theory*. Cambridge, MA: Belknap Press.
- Dryzek, John S. 2000. Deliberative Democracy and Beyond: Liberals, Critics, Contestations. Oxford: Oxford University Press.
- Elster, Jon. 1998. Introduction. Teoksessa Jon Elster (ed.), *Deliberative Democracy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Feldman, Steven P. 1988. Secrecy, Information, and Politics: An Essay on Organizational Decision Making. *Human Relations* 41:1, 73–90.
- Fenno, Richard F., Jr. 1973. *Congressmen in Committees*. Boston: Little, Brown.
- Fine, Gary Alan ja Holyfield, Lori. 1996. Secrecy, Trust, and Dangerous Leisure: Generating Group Cohesion in Voluntary Organizations. *Social Psychology Quarterly* 59:1, 22–38.
- Glaser, Barney G. ja Strauss, Anselm L. 1967. *The Discovery of Grounded Theory*. Chicago: Aldine.
- Gutmann, Amy ja Thompson, Dennis. 2004. *Why Deliberative Democracy?* Princeton: Princeton University Press.
- Haas, David F. ja Deseran, Forrest A. 1981. Trust and Symbolic Exchange. *Social Psychology Quarterly* 44:1, 3–13.
- Hardin, Russell. 1993. The Street-level Epistemology of Trust. *Politics and Society* 21:4, 505–529.
- Hedlund, Ronald D. 1984. Organizational Attributes of Legislatures: Structure, Rules, Norms, Resources. *Legislative Studies Quarterly* 9:1, 51–121.
- Heritage, John. 1984. *Garfinkel and Ethnomethodology*. Cambridge, MA: Blackwell.
- Huitt, Ralph K. 1961. The Outsider in the Senate: An Alternative Role. *American Political Science Review* 55:3, 566–575.
- Huitt, Ralph K. 1957. The Morse Committee Assignment Controversy: A Study in Senate Norms. *American Political Science Review* 51:2, 313–329.
- Kramer, Roderick M., Brewer, Marilyn B. ja Hanna, Benjamin A. 1996. Collective Trust and Collective Action in Organizations: The Decision to Trust as a Social Decision. Teoksessa Roderick M. Kramer ja Tom R. Tyler (eds.), *Trust in Organizations: Frontiers of Theory and Research*. Thousand Oaks: Sage.
- Luhmann, Niklas. 1988. Familiarity, Confidence, Trust: Problems and Perspectives. Teoksessa Diego Gambetta (ed.), *Trust: Making and Breaking of Cooperative Relations*. Oxford: Basil Blackwell.
- Luhmann, Niklas. 1979. *Trust and Power*. Chichester: John Wiley.
- Manin, Bernard. 1987. On Legitimacy and Political Deliberation. *Political Theory* 15:3, 338–368.
- Mansbridge, Jane. 2006. Conflict and Self-Interest in Deliberation. Teoksessa Samantha Besson ja José Luis Martí (eds.), *Deliberative Democracy and Its Discontents*. Aldershot: Ashgate.
- Matthews, Donald R. 1960. *U.S. Senators and Their World*. Chapel Hill: University of North Carolina Press.
- Mykkänen, Juri. 2001. Inside Rationality: The Division of Labour in a Parliamentary Party Group. *The Journal of Legislative Studies* 7:3, 92–121.
- Naurin, Daniel. 2007. *Deliberation behind Closed Doors: Transparency and Lobbying in the European Union*. Colchester: The ECPR Press.
- Ornstein, Norman J., Peabody, Robert L. ja Rohde, David W. 1977. The Changing Senate: From the 1950s to the 1970s. Teoksessa Lawrence Dodd ja Bruce Oppenheimer (eds.), *Congress Reconsidered*. New York: Praeger.
- Palonen, Kari. 2005. Eduskunnasta puhekunnaksi? Parlamentarismi retorisenä politiikkana. *Politiikka* 42:2, 142–148.
- Palonen, Kari. 2003. Eurooppalaiset poliittiset käsitteet suomalaisissa pelitiloissa. Teoksessa Matti Hyvärinen, Jussi Kurunmäki, Kari Palonen, Tuija Pulkkinen ja Henrik Stenius (toim.), *Käsitteet liikkeessä: Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria*. Tampere: Vastapaino.
- Pixley, Jocelyn. 1999. Impersonal Trust in Global Mediating Organizations. *Sociological Perspectives* 42:4, 647–671.
- Rabinowitz, Dan. 1992. Trust and the Attribution of Rationality: Inverted Roles amongst Palestinian Arabs and Jews in Israel. *Man* (N.S) 27:3, 517–537.
- Rohde, David W., Ornstein Norman J. ja Peabody, Robert L. 1985. Political Change and Legislative Norms in the United States Senate. Teoksessa Glenn R. Parker (ed.), *Studies of Congress*. Washington, DC: Congressional Quarterly Press.
- Searing, Donald D. 1994. *Westminster's World: Understanding Political Roles*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Shapiro, Susan. 1987. The Social Control of Impersonal Trust. *American Journal of Sociology* 93:3, 623–658.
- Strauss, Anselm L. 1987. *Qualitative Analysis for Social Scientists*. New York: Cambridge University Press.
- Strauss, Anselm L. ja Corbin, Juliet. 1990. *Basics of Qualitative Research: Grounded Theory Procedures and Techniques*. Newbury Park: Sage.
- Tyler, Tom R. ja Kramer, Roderick M. 1996. Whither Trust? Teoksessa Roderick M. Kramer ja Tom R. Tyler (eds.), *Trust in Organizations: Frontiers of Theory and Research*. Thousand Oaks: Sage.

VIITTEET

- ¹ Haastattelusitaattien jälkeen on merkitty suluissa ensin haastattelun numero ja sen jälkeen haastattelutranskriptin rivinumerot, joilta sitaatti löytyy.